

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

© Андрійчук Ю.А., 2013

Висвітлено суть та характерні особливості державного регулювання в умовах глобалізації. Проаналізовано наукові праці вітчизняних учених, що розглядають проблематику державного регулювання інноваційної діяльності в Україні. Розглянуто основні проблеми у вітчизняній інноваційній сфері, запропоновано їх групування для формування єдиної системи, а також визначено можливі шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: конкурентоспроможність економіки, державне регулювання, державна інноваційна політика, принципи державної інноваційної політики, методи державного регулювання, проблеми державного регулювання інноваційної діяльності.

Y. Andriichuk

Lviv Politechnic National University

PROBLEMS OF STATE REGULATION OF INNOVATION IN UKRAINE

© Andriichuk Y., 2013

Essence and characteristics of state regulation in the context of globalization are described. Scientific work of local scientists devoted to the problems of state regulation of innovation activity in Ukraine is analyzed. The main problems in the domestic sphere of innovations are examined and suggested to group them into a form of a single system, and also the possible solutions to these problems.

Key words: competitiveness of the economy, government regulation, state innovation policy, innovation policy principles and methods of state regulation, the problems of state regulation of innovation.

Постановка проблеми. В умовах пришвидшення глобалізації в останні десятиріччя ХХ ст. увага багатьох учених-економістів була прикута до поняття “конкурентоспроможність національної економіки”. Щорічна втрата Україною позицій у міжнародних рейтингах конкурентоспроможних країн спонукає до аналізування цього поняття. Сьогодні все більше науковців вважають, що саме інноваційна діяльність є визначальним чинником конкурентоспроможності країни, оскільки інновації дають стійкі конкурентні переваги. Для визначення причин низької інноваційної активності вітчизняних підприємств необхідно насамперед проаналізувати державне регулювання інноваційної діяльності в Україні з метою виявлення існуючих проблем та пошуку альтернативних шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми державного регулювання інноваційних процесів у сфері економіки доволі часто вивчаються у літературних джерелах та наукових працях видатних вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: А.І. Амоша, Ю.М. Бажал, Л.К. Безчасний, О.Д. Василик, В.М. Геєць, М.С. Герасимчук, Е. Денісон, М.І. Долішній, М.М. Долішня, В.І. Захарченко, М.І. Іванов, Б.Є. Кваснюк, Д. Мартін, С.В. Мочерний, Р. Нельсон, К. Опенлендер,

М. Портер, Т.С. Рибалко, В.В. Россоха, М.А. Садиков, І.Л. Сазонець, Д. Сахал, В.О. Точилін, П. Уайт, Р. Уотермен, І.А. Федоренко, Л.І. Федулова, Б.І. Холод, М.Г. Чумаченко, Л.А. Шаповалова, І.Б. Швець, Й. Шумпетер, Е. Янг та ін.

Однак сучасні науковці досліджують цю проблематику, висвітлюючи ґрунтовно різні аспекти правового регулювання інноваційної діяльності в Україні. Так, автори О.Д. Василик та Д.М. Стеченко спрямовують увагу на світовий досвід, набутий у цьому напрямку, С.В. Мочерний вважає, що Україна повинна будувати власну специфічну модель державного регулювання [1, с. 30]. Така розбіжність у тлумаченнях однієї проблематики спричиняє необхідність її подальшого вивчення, а також систематизації набутих знань та висновків.

Цілі статті. Аналізування особливостей державного регулювання та характеристик, дослідження сучасної методики державного регулювання інноваційних процесів в Україні з подальшим визначенням проблем та недоліків, формування єдиної системи проблем у цій сфері з метою пошуку можливих альтернатив їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні доводиться констатувати значну втрату Україною її виробничого потенціалу та конкурентоспроможності на світовому ринку. За результатами “Глобального звіту з конкурентоспроможності” (“Global Competitiveness Report”), Україна втратила 9 позицій зі 130 можливих за останні чотири роки [2, с. 13]. Така оцінка формувалася з урахуванням різних чинників, таких як ресурсна база країни, чисельність працездатного населення, розвиток інфраструктури, обсяг ринків, технологічний рівень виробництва, розвиненість ділової культури тощо. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених відзначають, що саме інноваційна діяльність є рушійним чинником конкурентоспроможності, оскільки інновації дають підприємствам-інноваторам стійкі конкурентні переваги.

Однак інновації не є самодостатніми, тому очікуваний позитивний результат досягається лише за умови інституційної підтримки. Це зумовлено тим, що на відміну від традиційної інноваційна економіка характеризується складними та динамічними зв'язками між елементами та учасниками інноваційного процесу, від створення та удосконалення нових технологій та продуктів до масового впровадження їх у реальному секторі [3, с. 78]. А в умовах інноваційної економіки від механізмів державного регулювання та нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності залежить успішність реалізації конкретних інноваційних проектів.

Державне регулювання інноваційної діяльності в Україні як аспект інституційної підтримки доволі часто фігурує у навчально-методичній та публіцистичній літературі, зокрема, в літературних джерелах та наукових працях А.І. Амоша, Г.О. Андрощука, В.А. Будяньського, І.Р. Бузько, М.М. Долішньої, Б.Т. Кліяненко та ін.

У вітчизняній економічній теорії державне регулювання визначається як форма цілеспрямованого впливу держави через систему економічних, правових та адміністративних методів з метою забезпечення або підтримки тих чи інших економічних процесів, створення сприятливих умов для розвитку усіх інституціональних одиниць [4, с. 135]. Зустрічаються й ширші тлумачення цього поняття, а саме: державне регулювання – це система типових заходів законодавчого, виконавчого та контролюючого характеру, які здійснюються уповноваженими державними установами та суспільними організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що постійно змінюються.

Незважаючи на множинність тлумачень поняття “державне регулювання”, усі науковці акцентують увагу на тому, що суб'єктом державного регулювання є державні органи влади, а реалізується воно через державну політику.

Головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, ресурсо- та енергоощадних технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Системна, реальна, своєчасна, актуальна, цілеспрямована інноваційна

політика держави позитивно впливає на ефективність інноваційних процесів і загальну динаміку економічного розвитку.

Якість державної інноваційної політики залежить насамперед від принципів її формування. В Україні визначено такі принципи державної інноваційної політики, основними серед яких є [5]: орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки; обов'язковість визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку; необхідність формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності; створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу; забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва і фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності; ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка вітчизняного інноваційного підприємництва; розроблення і здійснення заходів щодо підтримки міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок; фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності; підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності.

Вітчизняні вчені-економісти вивчають проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, оскільки вони впливають на позиції країни у міжнародних рейтингах, проте різні науковці називають різні проблеми регулювання інноваційної діяльності.

Для того, щоб шукати шляхи вирішення вітчизняних проблем у сфері державного регулювання інноваційної діяльності, насамперед необхідно сформувати єдину систему, яка б відображала усі актуальні проблеми.

Суб'єктом державної інноваційної політики є інститути влади, тому їх можна вважати першоджерелом усіх проблем. Основними причинами появи державно-управлінських проблем є надмірна розгалуженість гілок влади, яка спричиняє труднощі взаємозв'язків та взаємозалежностей, відсутність чітких меж обов'язків та повноважень державних органів, а також нечіткість підпорядкування.

Сьогодні в Україні основним координаційним центром інноваційної діяльності є Кабінет Міністрів України, який здійснює свій вплив водночас через три центральні міністерства [6, с. 154]:

1. Міністерство освіти і науки України (до складу входять Державний департамент інтелектуальної власності, а також Департамент інновацій та трансферу технологій).

2. Міністерство економіки України (до складу входить Департамент інвестиційної та інноваційної діяльності).

3. Міністерство промислової політики України (до складу входить Департамент науково-технічного та інноваційно-інвестиційного забезпечення).

Якщо проаналізувати діяльність вищезазначених установ, то прослідковується значне дублювання їх функцій. Як наслідок, в країні діє суперечлива інноваційна політика, фрагментарна законодавча база, а інноваційні процеси здійснюються непослідовно.

Нормативно-методологічні проблеми є логічним продовженням державно-управлінських проблем, оскільки несистематизовані органи влади продукують несистематизоване законодавство, в результаті чого законодавча база в Україні сьогодні є фрагментарною, непослідовною та часто суперечливою.

Внаслідок появи державно-управлінських та нормативно-методологічних проблем актуальними стають проблеми розмитості пріоритетів. По-перше, перелік стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності в Україні не є вичерпним, по-друге, затверджений перелік не охоплює передових галузей світової науки та техніки.

Не менш важливими є регіональні інноваційні проблеми, оскільки фрагментарна і несистематизована законодавча база не враховує сучасних регіональних особливостей.

Усі вищеперелічені проблеми мають правовий характер, тому їх можна об'єднати у блок проблем нормативно-правового забезпечення.

Наступний блок проблем – це проблеми організаційно-інфраструктурного забезпечення, який охоплюватиме інфраструктурні, кадрові та інформаційні проблеми. Інфраструктурні проблеми спричинені відсутністю відповідних інституційних структур та інструментів, які б впливали на ступінь інноваційної активності суб'єктів інноваційної діяльності. Причиною кадрових проблем є їх специфіка, рівень професійності та вітчизняна неготовність до інновацій. А інформаційні проблеми з'явилися внаслідок світових глобалізаційних процесів, коли питання інформатизації та автоматизації стають дедалі актуальнішими, а в Україні ще й досі не розроблена інформаційна система, яка б містила вичерпну інформацію про науково-технічні центри, науково-дослідні установи, винаходи та патенти тощо.

Блок проблем фінансово-економічного забезпечення є ґрунтовно дослідженим та проаналізованим, оскільки вітчизняні автори вбачають основну причину низької інноваційної активності саме у фінансовому забезпеченні. Оскільки фінансове забезпечення інноваційної діяльності поділяють на пряме та непряме, то цей блок представлений двома основними групами проблем: проблеми прямої фінансової підтримки і проблеми непрямого фінансового забезпечення. В Україні застосовується переважно лише пряме фінансування, проте на наукові дослідження виділяється недостатньо коштів, оскільки основні фінансові джерела є обмеженими. Це свідчить про істотні проблеми у сфері прямого фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Однак не слід забувати і про непряме фінансування, яке реалізується найчастіше, через фіскальні пільги. Система непрямого фінансування в Україні існує, але її функціонування є неефективним.

Отже, проаналізувавши основні проблеми у сфері державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, можна їх згрупувати в окремі блоки для спрощення пошуку шляхів вирішення цих проблем. Такий поділ відображено на рисунку.



Основні проблеми у сфері державного регулювання інноваційної діяльності в Україні

Джерело: власна розробка автора

Серед авторів існує переконання необхідності використання світового досвіду, який набули високотехнологічні країни у сфері державного регулювання та стимулювання інноваційної

діяльності, однак існують і поодинокі твердження про те, що Україна повинна будувати власну специфічну модель державного регулювання, яка буде притаманна вітчизняній економіці та політиці. Якщо поєднати ці два способи вирішення реальних проблем, які сьогодні з'явилися у інноваційній сфері, тоді можна сформувати системну модель вирішення проблем державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, яка наведена у таблиці.

Механізм вирішення системних проблем державного регулювання інноваційної діяльності в Україні

Групи проблем	Конкретні проблеми	Принципи державної інноваційної політики, які гарантують вирішення проблеми	Шляхи вирішення проблеми
1	2	3	4
Проблеми нормативно-правового забезпечення			
Державно-управлінські проблеми	<ul style="list-style-type: none"> – надмірна розгалуженість органів влади, які відповідають за регулювання інноваційної діяльності – проблеми взаємозв'язків та взаємозалежностей – дублювання функцій та повноважень 	Орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України	<ul style="list-style-type: none"> – визначення конкретного переліку органів влади, які відповідають за регулювання інноваційних процесів – чіткий розподіл функцій та повноважень між регулюючими органами
Нормативно-методологічні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> – фрагментарність та непослідовність законодавства – дублювання деяких положень у кількох законодавчих актах – часткова суперечливість державної інноваційної політики 	Формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – систематизація законодавчої бази, яка регулює інноваційну діяльність – відновлення дії законів у науково-інноваційній сфері
Проблеми розмитості пріоритетів	<ul style="list-style-type: none"> – затверджений перелік стратегічних інноваційних пріоритетів не охоплює всіх передових галузей світової науки та техніки 	Визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку	<ul style="list-style-type: none"> – вибір і реалізація пріоритетів техніко-економічного розвитку, враховуючи глобальні вектори економічного розвитку та національних конкурентних переваг – визначення пріоритетів інноваційної діяльності на рівні господарюючих суб'єктів – надання пріоритетів тим секторам економіки і видам діяльності, які забезпечують порівняльні переваги у міжнародному поділі праці
Регіональні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність регіонального підходу до формування інноваційної політики – часткове нехтування регіонами, які повинні стати стратегічними пріоритетами 		<ul style="list-style-type: none"> – надання статусу ресурсної зони загальнонаціонального значення і виведення їх в окремий сегмент – розміщення підприємств державного сектору в деяких регіонах, упровадження там тимчасових механізмів державних замовлень, що можуть істотно впливати на регіональні ринки праці і сприяти їх економічному зростанню – надання пріоритетів тим регіонам, які забезпечують порівняльні переваги в міжнародному поділі праці

1	2	3	4
Проблеми організаційно-інфраструктурного забезпечення			
Інфраструктурні проблеми	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність відповідних інституційних структур, що впливають на ступінь інноваційної активності та забезпечують впровадження її результатів у практичну діяльність – відсутня правова охорона та інтелектуальний захист створення та використання наукової продукції – складність механізмів можливості впровадження та комерціалізації отриманих результатів наукових досліджень – низький рівень менеджменту наукової сфери 	Створення умов для збереження, розвитку і використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу Ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері	<ul style="list-style-type: none"> – створення системи державних фондів, які б сприяли інноваційній діяльності через вдосконалення системи фінансування (Фонд фундаментальних досліджень, Фонд технологічних досліджень, Державний венчурний банк) – створення інноваційних центрів із залученням науково-дослідних, наукових, навчальних установ у процес інноваційної діяльності – перевага ринкових відносин перед методами адміністративного управління – законодавче встановлення прав на інтелектуальну власність, що дасть змогу гарантувати економічну безпеку для винаходів підприємства – антимонопольні заходи – впровадження системи експертизи та контролю інвестицій
Кадрові проблеми	<ul style="list-style-type: none"> – низька кадрова та управлінська підтримка наукового потенціалу – кадрова неготовність до інновацій – відсутність можливостей для професійного навчання та підвищення кваліфікації 	Підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності Забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – ліквідація диспропорції між гуманітарною та технологічною освітою за рахунок додаткового держзамовлення на підготовку фахівців перспективних інженерних та інформаційних спеціальностей – сприяння підготовці, перепідготовці і підвищенню кваліфікації кадрів у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності – робота по збереженню та активізації науково-промислового потенціалу
Інформаційні проблеми	– відсутність інформаційної системи, яка б містила вичерпну інформацію про науково-технічні центри, науково-дослідні установи, винаходи та патенти тощо	Інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – створення єдиної електронної мережі, яка б містила вичерпну інформацію про науково-технічні центри, науково-дослідні установи, винаходи та патенти тощо – підтримка інформаційних мереж
Проблеми фінансово-економічного забезпечення			
Проблеми прямої фінансової підтримки	<ul style="list-style-type: none"> – недостатність обсягів фінансування та обмеженість основних фінансових джерел – невиконання нормативів бюджетного фінансування (1,7 % ВВП) – недостатня кількість державних замовлень наукових розробок 	Фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення кількості державних замовлень для гарантованого попиту на інноваційну продукцію – особиста участь держави за допомогою прямого фінансування державних науково-дослідних установ і організацій – державні гранти та стипендії на проведення фундаментальних досліджень

1	2	3	4
	– недостатнє фінансове стимулювання провідних наукових центрів та грантів – відсутність систем компенсації науково-дослідним установам витрат, пов'язаних з налагодженням інформаційного забезпечення		
Проблеми непрямого фінансування	– низький обсяг підтримки інноваційної сфери через механізм пільгового оподаткування – обмежене коло суб'єктів інноваційного процесу, які можуть отримувати фіскальні пільги – надмірний контроль за подальшим використанням коштів, отриманих як фіскальні пільги	Фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової і митної політики у сфері інноваційної діяльності	– використання широкого спектру податкових та кредитно-фінансових регуляторів – розроблення системи податків, їх ставок та пільг – визначення порядку нарахування та норм амортизації – запровадження фінансових дотацій, субсидій, бюджетних позик – створення сприятливих умов кредитування інноваційної діяльності на рівні регіонів через мережу відділень Державного венчурного банку в обласних центрах – розширення кола суб'єктів інноваційної діяльності, які можуть отримувати фіскальні пільги

Джерело: власна розробка автора.

Отже, як бачимо з таблиці, поділивши основні актуальні проблеми у сфері державного регулювання інноваційної діяльності в Україні на окремі блоки, які являють собою єдину систему, шукати шляхи вирішення цих проблем стає значно простіше. Тому, спираючись на набутий світовий інноваційний досвід та враховуючи вітчизняну специфіку інноваційних процесів, сьогодні можна запровадити ефективну інноваційну систему, яка зможе підвищити інноваційну активність вітчизняних підприємств.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, проблеми державного регулювання інноваційної діяльності в Україні вивчаються та аналізуються у численних наукових та публіцистичних працях вітчизняних учених-економістів. Вирішення цих проблем та удосконалення системи державного регулювання активізує інноваційні процеси в Україні, тим самим підвищуючи національну конкурентоспроможність на міждержавному рівні. Однак усі існуючі негаразди треба вивчати як єдину систему для вирішення проблем взаємозв'язків та взаємозалежностей. А далі, використовуючи світовий досвід та враховуючи вітчизняні особливості, запроваджувати ефективну інноваційну політику. Особливої уваги потребують проблеми фінансово-економічного забезпечення інноваційної діяльності, тому подальші дослідження за цією тематикою необхідно проводити у напрямку виявлення недоліків фінансового забезпечення інноваційної діяльності в Україні з подальшим аналізуванням інноваційно-інвестиційної діяльності.

1. Ковач О.В. Державне регулювання як основна функція управління [Текст] / О.В. Ковач // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія Економіка. – 2009. – №27. – С. 30–36.
2. Global Competitiveness Report 2009-2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.>

weforum.org/en/initiatives/gsp/Global%20Competitiveness%20 Report/index.htm.3. Гаценко С.В. Аналіз впливу інноваційних процесів на розвиток вітчизняного промислового виробництва [Текст] / С.В. Гаценко // Тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. “Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи та ризики”. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – С. 78–80. 4. Коломойцев, В.Е. Універсальний словник економічних термінів: Інвестування, конкуренція, менеджмент, маркетинг, підприємництво [Текст] / В.Е. Коломойцев. – К.: “Молодь”, 2000. – 384 с. 5. Закон України “Про інноваційну діяльність” № 40-IV від 04.07.2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>. 6. Москаленко О.М. Першорядні завдання інститутів влади по формуванню інноваційної політики України [Текст] / О.М. Москаленко // Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ “Економічні науки”. – 2009. – Вип. II.– С. 289–293.

УДК 338.45

Л.В. Баб’як, О.В. Баб’як

Національний університет “Львівська політехніка”

НАФТОГАЗОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

© Баб’як Л.В., Баб’як О.В., 2013

В умовах ринкової економіки надзвичайно актуальною є стратегія реформування нафтогазового комплексу. Для зміцнення енергетичної безпеки, забезпечення економіки країни енергоносіями та запобігання виникненню кризових ситуацій на ринку нафтопродуктів необхідно створювати стратегічний резерв нафти. Проведено аналіз проблем підприємств галузі, що доводить можливість їх трансформації у сучасні та перспективні виробництва.

Ключові слова: енергетична безпека, нафтогазовий комплекс, нафтопродукти, глибина переробки нафти, стратегічний резерв нафти.

L.V. Babiak, O.V. Babiak

Lviv Politechnic National University

OIL-AND-GAS COMPLEX OF UKRAINE UNDER THE MARKET ECONOMY CONDITION

© Babiak L.V., Babiak O.V., 2013

The reform strategy of oil-and-gas complex is the key problem under the market economy conditions. To strength the energy safety, ensure country’s economy by energy carriers and prevent crisis situations at the market of petroleum products is necessary to create strategic reserve of oil and petroleum products. The analysis of oil-refineries’ problems has been carried out approving the possibility of their transformation into modern and prospective enterprises.

Key words: energy safety, oil and gas complex, oil products, refining depth., strategic reserve of oil.

Постановка проблеми. Нафтогазовий комплекс України посідає провідне місце серед базових галузей паливно-енергетичного комплексу (ПЕК). Структура ПЕК, яка склалася в Україні, не відповідає ринковому стану сучасної економіки і потребує термінового удосконалення. Для